

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς — Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδός. — Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Παν. Κανελλόπουλος. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδορακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1936

ΤΟ ΔΕΧΟΜΕΝΟΝ (Ο ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ)

ΥΠΟ

ΡΑΦΑΗΛ ΔΗΜΟΥ

Ἡ ἔννοια τοῦ χώρου (ὑποδοχή, χώρα), ὅπως ἐκτίθεται εἰς τὸν Τίμαιον, ἔχει θεμελιώδη σπουδαιότητα εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος. Καὶ ὅμως ἐκτὸς τοῦ Τιμαίου, δὲν ἀναφέρεται εἰς κανέν ἀπὸ τὰ ἔργα του.¹⁾ Θὰ ἔχει βέβαια δίκαιον ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐρωτήσῃ μέχρι ποίου βαθμοῦ πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν ὅσα ἐκτίθενται εἰς τὸν Τίμαιον· τὸ ζήτημα δὲ αὐτὸ εἶνε τόσον περισσότερον σπουδαῖον ὅσον εἰς τὴν μελέτην μας αὐτὴν θὰ ἀναφερθῶμεν πολὺ εἰς τὸν Τίμαιον πραγματευόμενοι τόσον περὶ τοῦ θεοῦ, περὶ τῆς ψυχῆς, περὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅσον καὶ περὶ τοῦ χώρου.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι μία σπουδαία ὁμὰς μεταξὺ τῶν μελετητῶν τοῦ Πλάτωνος θεωροῦν τὸν Τίμαιον ὡς μίαν συμβολικὴν ἔκθεσιν καὶ περιγραφὴν, ὡς μίαν ἀλληγορίαν τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ λαμβάνη κανεὶς κατὰ γράμμα (*au pied de la lettre*)²⁾. Τὴν ἀπόδειξιν τούτου μᾶς τὴν δίδει αὐτὸς ὁ Πλάτων εἰς τὸν Τίμαιον, καὶ εἶνε ἄφθονος. Εἰς τὸ χωρίον 29 B—D ὁ Πλάτων λέγει ὅτι ὑπάρχει συγγένεια μεταξὺ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς. Ὁ Τίμαιος ἐκθέτει τὰ περὶ τοῦ κόσμου τῆς γενέσεως· ὅπως δὲ ἡ γένεσις εἶνε μία εἰκὼν τοῦ ὄντος καὶ μία περιγραφὴ αὐτοῦ ἔτσι καὶ μία περιγραφὴ αὐτοῦ δὲν εἶνε παρὰ μία εἰκὼν τῆς ἀληθείας. Μία θεωρία ἡ ὁποία ἀφορᾷ τὸ γίνεσθαι μετέχει, καὶ αὐτὴ, τῆς ὁῆς· δὲν ἀποτελεῖ κἄτι τὸ τελειωτικὸν ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν της εἰς ἄλλαν θεωρίαν. Ὅλαι αἱ θεωρίαι τοῦ εἴδους τούτου ἔχουν τὸ ἐλάττωμα νὰ εἶνε μό-

1) Ἐξαιρέσει ἴσως τοῦ Κρατύλου ἐν 412 D.

2) Γαλλικὰ εἰς τὸ κείμενον.

νον πιθαναί· ἢ κατάστασις των εἶνε ἢ τοῦ μύθου (69 B). Ἡ θεωρία ποῦ ἐκτίθεται εἰς τὸν Τίμαιον στερεῖται τῆς βεβαιώσεως ἀπὸ μέρους τῆς πείρας, τῆς βασιάνου (68 D)· διὰ τὸ λόγον αὐτὸν δὲν εἶνε καθωρισμένη καὶ τῆς λείπει ἢ ἀκατανίκητος ἰδιότης τὴν ὁποίαν ἔχει ἢ πράγματι λογικὴ γνῶσις. (29 B). Ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ (59 C) διὰ τὴν μελέτην τῶν πιθανοτήτων ὡς μίαν ξεκούρασιν διὰ τὸν φιλόσοφον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὗτος ἀντλεῖ μίαν ἀθῶαν διασκέδασιν, ἀκριβῶς ὅπως εἰς τὸν Φαῖδρον (276 E) περιγράφει τὴν συγγραφὴν βιβλίων ὡς μίαν ἀναυπαυτικὴν ἐνασχόλησιν κατάλληλον διὰ τοὺς κουρασμένους γέροντας.

Ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ παραδεχθοῦμεν ὅτι ἡ κοσμολογικὴ περιγραφή εἰς τὸν Τίμαιον εἶνε μῦθος, δὲν λύεται καθόλου τὸ ζήτημα. Τί εἶνε μῦθος; Τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ τὰ γεγονότα ἀλλὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν γεγονότων. Τί ἀκριβῶς σημαίνει ἢ πιθανότης προκειμένου περὶ γνῶσεως; Μία πιθανὴ ἱστορία εἶνε ἄρα γε ἀπλῶς ἓνα προϊόν τῆς φαντασίας ἢ ἀποτελεῖ ἓνα ὁρισμένον τρόπον μὲ σκοπὸν νὰ ἐκφρασθῇ ἢ ἀληθεία; Καὶ ἔτσι ὁλόκληρο τὸ ζήτημα ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν θὰ πρέπει νὰ καταλάβῃ ἢ πιθανότης καὶ ὁ μῦθος εἰς τὸ γενικὸν διάγραμμα τῆς ἐγκύρου σκέψεως.

Ἀπολύτως ἀληθῆ καὶ μόνιμον γνῶσιν εὐρίσκει κανεὶς μόνον εἰς τὴν διαλεκτικὴν· ἢ γνῶσις αὕτη εἶνε γνῶσις ἐκ πρώτων ἀρχῶν καὶ κατὰ τελευταῖον λόγον ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ. Μίαν τοιαύτην ὅμως γνῶσιν μόνον οἱ Θεοὶ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἔχουν καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων μόνον οἱ φίλοι τῶν θεῶν εἰς τοὺς ὁποίους κρίνουν ἐκεῖνοι καλὸν νὰ τὴν ἀποκαλύψουν (53 D). Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τὴν φθάσῃ μόνη ἢ ἀβοήθητη ἀνθρωπίνη προσπάθεια ἢ, καὶ ἐὰν τοῦτο γίνῃ ποτὲ δυνατόν, θὰ τὸ κατορθώσουν μόνον σπάνια πνεύματα εἰς παροδικὰς καὶ φευγαλέας στιγμάς. Ὁ Πλάτων ἀποδίδει μεγάλην σημασίαν καὶ ἐξαίρει τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὡς καὶ τὰς ἀτελείας τῆς δευτέρας. «Ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶνε ἀρεκτὰ σοφὸς καὶ ἰσχυρὸς διὰ νὰ συγχωνεύσῃ τὰ πολλὰ εἰς ἓν καὶ νὰ διαλύσῃ πάλιν τὸ ἓν εἰς πολλά, δὲν ὑπάρχει σήμερον, οὔτε θὰ ὑπάρξῃ ποτέ, ἀνθρώπος ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ κανὲν ἀπὸ τὰ δύο» (68 D). Καὶ εἰς ἄλλο χωρίον λέγει: «Πρέπει νὰ εἴμεθα εὐχαριστημέ-

νοι ὅταν τὰ λεγόμενά μας δὲν εἶνε ὀλιγώτερον πιθανὰ ἀπὸ τὰ λεγόμενα οἴουδήποτε ἄλλου, ἐνθυμούμενοι ὅτι τόσον ἐγὼ πού ὁμιλῶ ὅσον καὶ σὺ πού κρίνεις δὲν εἴμεθα παρὰ ἀνθρώπινα πλάσματα, καὶ ὥς ἐκ τούτου μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ παραδεχθοῦμε τὴν πιθανὴν ἐξήγησιν τῶν πραγμάτων τούτων καὶ νὰ μὴ ζητοῦμε τίποτε πέραν αὐτῆς (29D).

Μὲ μίαν λέξιν, ἡ ἀνικανότης τοῦ νὰ φθάσουν τὸ ἐπίπεδον τῆς διαλεκτικῆς εἶνε σχεδὸν γενικὴ μεταξὺ τῶν ἀνθρωπίνων πλάσμάτων. Ἐάν ὅμως τὰ πράγματα ἔχουν οὕτω, τότε ἡ περιγραφή εἰς τὸν Τιμαίον, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτήρος αὐτῆς τῆς πιθανότητος, δὲν εἶνε οὔτε καλλιτέρα οὔτε χειροτέρα ἀπὸ οἴουδήποτε ἄλλο τμῆμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος. Ἄλλως τε τὸ ὅλον αὐτὸ ζήτημα εἶνε, κατ' οὐσίαν, κατὰ τὸ σχετικόν: ἐάν δηλ. ἡ κοσμολογία τοῦ Τιμαίου εἶνε πιθανὴ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἶνε καὶ ἡ θεωρία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, τότε ἀπεδείξαμεν ὅτι καὶ ἡ πρώτη εἶνε ἀνάγκη νὰ ληφθῆ ὑπὸ σοβαρὰν ἔποψιν. Ὅπως δὲ ἔχομεν σκοπὸν νὰ δείξωμεν σχεδὸν ἀμέσως κατωτέρω, τόσον ἡ θεωρία περὶ τῶν ἰδεῶν ὅσον καὶ ἡ θεωρία περὶ τῆς ψυχῆς στεροῦνται καὶ αἱ δύο τελειωτικῆς ἀποδείξεως· καὶ αἱ δύο δὲν εἶνε παρὰ ὑποθέσεις. Τὸ ὅτι ὁ ἀνθρώπος δὲν κατορθώνει νὰ ἀποκτήσῃ ποτὲ ἀπόλυτον γνῶσιν, δὲν ἔχει διὰ τὸν Πλάτωνα τὴν συνέπειαν ὅτι πρέπει νὰ παύσουμε νὰ τὴν ἀναζητοῦμε. Ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ διατυπώσῃ λογικὰς ὑποθέσεις· καὶ εἶνε τοῦτο κατὰ τὸν ἀξιίζει τὸν σκοπὸν νὰ τὸ ἐπιχειρήσῃ (Φαίδων 114A). Ὅπως γινώσκουν ὅλοι ὅσοι μελετοῦν τὸν Πλάτωνα, οὗτος παραδέχεται τὴν κατηγορίαν τοῦ ἀμέσως κατὰ δεύτερον λόγον καλλιτέρου καὶ τῆς κατηγορίας αὐτῆς· κάμνει χρῆσιν εἰς παντὸς εἶδους περιστάσεις. Ἀμα δὲν κατορθώνομεν νὰ ἔχωμεν τὸ καλλίτερον πρέπει νὰ ἀρκεσθοῦμε μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ κατὰ δεύτερον λόγον καλλιτέρου. Τοιαῦτα εἶνε τὰ βιβλία συγκρινόμενα πρὸς τὸν προφορικὸν λόγον· τοιοῦτος εἶνε καὶ ὁ προφορικὸς λόγος παραβαλλόμενος πρὸς τὸν λόγον πού δὲν ἐκφράζεται. Τοιοῦτοι εἶνε τέλος οἱ νόμοι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν κανόνα τοῦ ὀρθοῦ λόγου. Ὅλα αὐτὰ εἶνε τὰ κατὰ δεύτερον λόγον καλλίτερα διότι περιλαμβάνουν ἐντὸς ἑαυτῶν ἕνα συμβιβασμὸν πρὸς τὴν ἀτελείαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καὶ τὸν συμβι-

βασμὸν τοῦτον ὁ Πλάτων ἦτο διατεθειμένος νὰ τὸν κάμῃ. Καὶ πράγματι, ἀποισλεῖ τοῦτο ἓνα ἀναπόφευκτον συμβιβασμὸν ἐν ὅσῳ ἡ ψυχὴ εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ σώματος. Τὸ τοιοῦτον δὲ εἶνε ἀληθινὸν διὰ πολλὰς, ἂν ὄχι δι' ὅλας τὰς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος· ἀποτελοῦν δηλαδὴ τὸ κατὰ δεύτερον λόγον καλλίτερον. Οἰοσδήποτε προφορικὸς λόγος ἔχει ἐντὸς τοῦ ἑαυτοῦ του τὸ στοιχεῖον τοῦ τυχαίου ἀφροῦ καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχομεν μέσα μας τὸ στοιχεῖον τοῦτο (Τίμαιος 34 C). Ἐὰς λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ. «Σᾶς βεβαιῶ λοιπὸν ὅτι ἐγὼ εὐχαρίστως θὰ ἐγινόμουν μαθητὴς ὅποιουδήποτε ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος θὰ ἤθελε νὰ μὲ διδάξῃ τὴν φύσιν μιᾶς τοιαύτης αἰτίας» (δηλ. τοῦ ἀγαθοῦ). Ἐφοῦ ὅμως τοῦτο δὲν μοῦ εἶνε δυνατόν νὰ τὸ ἔχω . . . θέλεις, ὦ Κέβης, νὰ σοῦ περιγράψω τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον διεξήγαγα τὸν δεύτερόν μου πλοῦν πρὸς ἀναζήτησιν τῆς αἰτίας;» (Φαίδων 99 C). Κατὰ ταῦτα ἡ θεωρία περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ περὶ τῶν ἰδεῶν, εἶνε δεύτερος πλοῦς. Ὁ Πλάτων χαρακτηρίζει τὴν θεωρίαν περὶ τῶν ἰδεῶν ὡς «ἄτεχνον» καὶ εὐήθη, (Φαίδων, 100 D), ἀκριβῶς ὅπως χαρακτηρίζει τὴν κοσμολογικὴν αὐτοῦ περιγραφὴν εἰς τὸν Τίμαιον ὡς ἀήθη καὶ ἐντελῶς νέαν (ἄτοπον) (48 D) Ἡ θεωρία περὶ τῶν ἰδεῶν εἶνε δυνατόν νὰ ἀποδειχθῇ μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα προδιαγράφει ἡ ἀνθρωπίνη φύσις (Φαίδων 107 A). Οὔτε ἡ περιγραφὴ εἰς τὸν Φαίδωνα οὔτε ἡ περιγραφὴ εἰς τὸν Τίμαιον ἔχουν ἀπόλυτον βεβαιότητα¹⁾. Καὶ τὰ δύο εἶνε ὑποθέσεις.

Ἴδου δὲ ποία εἶνε ἡ κυρία ἀποψὶς μας: διὰ τὸν Πλάτωνα ἡ διανόησις δὲν διαιρεῖται εἰς ἀληθῆ καὶ εἰς ψευδῆ, ἢ ἀπλούστερον εἰς καθ' ὀλοκληρίαν βεβαίαν καὶ εἰς καθ' ὀλοκληρίαν ἀβεβαίαν διανόησιν· ὑπάρχουν βαθμοὶ τῆς γνώσεως, τῆς βεβαιότητος, τῆς σαφηνείας. Τὸ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ κοσμολογικὴ περιγραφὴ τοῦ Τιμαίου δὲν εἶνε διαλεκτικὴ, δὲν σημαίνει ὅτι τὴν καταδικάζουμε· σημαίνει ὅτι τῆς καθορίζουμε μίαν ὠρισμένην βαθμίδα τῆς γνώσεως. Προτείνομεν λοιπὸν νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ τρίτον τμήμα τῆς τετμημένης γραμμῆς, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν «διάνοιαν». Εἰς τὸ τρίτον ἐπίπεδον π

1) Εἰς τὸν Φαίδωνα 78 C ἀναγινώσκουμεν: ὅτι αἱ μορφαὶ εἶνε ἀδιάλυτοι εἶνε πιθάνον.

στεύει κανείς εἰς ἀξιώματα τὰ ὁποῖα δὲν ἀποδεικνύονται ἐκ πρώτων ἀρχῶν (Πολιτεία, 511A). Οὕτω ἡ περιγραφή τοῦ Τιμαίου λέγεται ὅτι ἀφίνει κατὰ μέρος τὰς «ἔτι ἄνωθεν ἀρχάς» (53 D). Ὅμως ἂν καὶ δὲν περιέχει ἀπόδειξιν (βάσανον), εἶνε μολαταῦτα γνῶσις ὠρισμένου βαθμοῦ. Εἰς τὸ ἐλίπεδον τῆς «διανοίας»—παραδείγματος χάριν εἰς τὰ μαθηματικά—ὄνειρευόμεθα μόνον περὶ τοῦ ὄντος (Πολιτ. 533 C): καὶ ἄρα ἡ κοσμολογικὴ ἀφήγησις τοῦ Τιμαίου εἶνε μῦθος. Τώρα, τί εἶδους μῦθος εἶνε αὕτη, εἶνε δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν μελετώντες τί εἶνε κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ μαθηματικὴ σκέψις. «Καλοῦν εἰς βοήθειαν ὄρατὰς μορφὰς (εἶδη) καὶ ὁμιλοῦν περὶ αὐτῶν, ἂν καὶ ἡ διάνοιά των δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰς μορφὰς αὐτάς, ἀλλὰ μὲ τὰ πρωτότυπά των, καὶ συζητοῦν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν των ὅχι τὸ εἰδικὸν δεδόμενον τετράγωνον ἢ τὴν εἰδικὴν διάμετρον τὴν ὁποῖαν χαράσσουν ἀλλ' ἀποβλέποντες πρὸς τὸ τετράγωνον καθ' ἑαυτὸ καὶ πρὸς τὴν διάμετρον καθ' ἑαυτὴν καὶ καθ' ἑξῆς. Διότι ἐνῶ μεταχειρίζονται ὡς εἰκόνας τὰ ἄνωτέρω σχήματα καὶ τὰ διαγράμματα... πράγματι ζητοῦν νὰ ἴδουν ἐκεῖνα τὰ ἀφηρημένα τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἴδῃ κανείς παρὰ μόνον διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς διανοίας» (Πολιτεία, 510 D). Τὸ χωρίον τοῦτο μᾶς δίδει μίαν ἐξήγησιν περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ συμβολισμοῦ εἰς τὴν διάνοιαν. Ὁ συμβολισμὸς συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν ἐνὸς συγκεκριμένου εἰδικοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κατανοηθῇ ἓνα γενικόν. Καὶ αὕτη ἀκριβῶς εἶνε ἡ ἔννοια ὑπὸ τὴν ὁποῖαν ἡ κοσμολογία τοῦ Τιμαίου εἶνε μῦθος. Εἶνε ἡ μεταχειρίσις τῶν αἰώνιων πραγμάτων μέσου τοῦ συμβολισμοῦ τῶν παροδικῶν τοιούτων. Ἡ συζήτησις, παρὰ τὸ ἐξωτερικὸν περικάλυμμα τῶν εἰκόνων, ἀφορᾷ πραγματικῶς τὸ Ἄγαθόν, τὸν Θεόν, τὸν Χῶρον, τὰς Μαθηματικὰς σχέσεις ἢ ὅπως λέγει αὐτὸς οὗτος ὁ Πλάτων: «ὅτι προσπαθήσω νὰ σᾶς ἐκθέσω πράγματα ὅχι ὀλιγώτερον πιθανὰ ἀπὸ οἰαδήποτε ἄλλα—ἢ καὶ περισσότερα μάλιστα, πού ἀφοροῦν τόσον τὰ καθ' ἕκαστον ἀντικείμενα ὅσον καὶ τὸ σύνολον τῶν πραγμάτων ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρχήν των» (Τιμ. 48 D). Εἰς ἄλλο δὲ προγενέστερον χωρίον ὁμιλεῖ περὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ λέγων ὅτι ἀφορᾷ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν γένεσιν τοῦ παντός (29 C). Κατὰ ταῦτα ἔχομεν μίαν περιγραφὴν ἢ ὁποῖα ἀφορᾷ ὅχι ἀμέσως τὰ παρερχόμενα, ἀλλὰ τὰ ἐκτὸς χρόνου ὑπάρχοντα, διὰ

μέσου τοῦ συμβολισμοῦ τῶν πραγμάτων ποὺ εἶνε ἐντὸς τοῦ χρόνου. Ὡς τοιαύτη δὲ ἔχει ἴσην ἀξίαν καὶ κῦρος μὲ τὴν μαθηματικὴν σκέψιν.

Φυσικῶ τῷ λόγῳ μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι μίᾳ ἔκθεσις δὲν κατώρθωσε νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ βαθμοῦ διαλεκτικῆς βεβαιότητος, δὲν εἶνε καθ' ἑαυτὸ ἀρκετὸς λόγος διὰ νὰ τὴν κατατάξωμεν εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς «διανοίας». Δυνατὸν μίᾳ τοιαύτῃ ἔκθεσις νὰ ἔχη τὸν κατώτερον βαθμὸν τῆς «δόξης». Τὸ ζήτημα εἶνε ἐὰν ἢ καθ' ἑαυτὴν πιθανὴ ἀφήγησις τοῦ Τιμαίου ἀνήκει εἰς τὸ τρίτον ἢ εἰς τὸ δεύτερον ἐπίπεδον τῆς γνώσεως. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Πλάτων δὲν φαίνεται νὰ ἔχη μορφώσει σαφεῖς ἰδέαν. Ὅταν λέγει ὅτι ἡ ἀφήγησις του θὰ ἔχει τὸ ἐλάττωμα νὰ περιλαμβάνῃ πράγματα κατὰ τύχην συμβαίοντα, ὅτι θὰ ἔχει ἀσυνεπείας (29 C), φαίνεται ὡς νὰ παρεδέχετο ὅτι πρόκειται περὶ γνώμης—περὶ πίστεως (27 C). Εἰς ἄλλα ὅμως χωρία, λέγει ὅτι ἡ περιγραφή του ἔχει τὴν μεγίστην πιθανότητα (48 D).¹⁾ Ἐδῶ, ἡ πιθανότης δὲν εἶνε ἢ μὴ—ὑπαρξίς ἀποδείξεως· ἔχει τοῦναντίον ἴδιον εἰς αὐτὴν τύπον ἀυστηρότητος. Ἀποτελεῖ μίαν μορφήν «ἀποδείξεως» (40 E).

Ὁ Πλάτων λέγει σαφῶς ὅτι ἀκολουθεῖ πορείαν σύμφωνον πρὸς μίαν μέθοδον ἢ ὁποία συνδυάζει τὴν πιθανότητα μὲ τὴν ἀναγκαιότητα (Τιμ. 53 D)· καὶ παρακάτω ἀναφέρεται εἰς ὅσα ἐλέχθησαν σύμφωνα μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ μὲ τὴν πιθανότητα (56 A—B). Μὲ μίαν λέξιν ἢ τοιούτου εἴδους πιθανότης εἶνε ἕνας τύπος ἀποδείξεως κατὰ τὸν ὁποῖον μίᾳ ὑπόθεσις ἐπικυροῦται, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἢ ἐπαλήθευσις της δὲν γίνεται δι' ἀναφορᾶς εἰς πρώτας ἀρχάς, ἀλλ' εἰς φαινόμενα. («Πορευόμενοι οὐχὶ ἐπ' ἀρχὴν ἀλλ' ἐπὶ τελευτήν, Πολιτ. 510 B). Καὶ ἐνῶ εἰς τὸν Τιμαίον ὁ Πλάτων προτίθεται νὰ ἐκθέσῃ τὰ πράγματα κατὰ τρόπον ὃ ὁποῖος νὰ ἔχη μόνον αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν βαθμὸν ἀυστηρᾶς ἀποδείξεως, ὑποπτεύεται ὅτι δὲν τὸ κατορθώνει, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄλλοτε μὲν χαρακτηρίζει τὴν περιγραφὴν του ὡς μεθοδικήν, καὶ ἄλλοτε πάλιν ὡς τυχαίαν. Οὕτω δὲν εἶνε εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν πεπεισμένος ὡς πρὸς τὴν κοσμολογικὴν του περιγραφὴν

1) Εἰς τὸν Φαίδωνα (100 A) ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἰδεῶν ὡς τῆς ἰσχυροτάτης ὅλων τῶν ἄλλων.

ὅπως εἶνε προκειμένου περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν· παρ' ὅλον ὅτι καὶ ἡ τελευταία δὲν εἶνε καὶ αὐτὴ παρὰ μία ὑπόθεσις, πιστεύει ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἀποδειχθῇ ψευδῆς (Φαίδων 100 D). Θὰ συμπεράνωμεν λοιπὸν ὅτι ἡ ἀφήγησις τοῦ Τιμαίου εὐρίσκεται κάπου μεταξὺ πίστεως καὶ διανοίας: ὅτι ἀποτελεῖ περίπτωσιν γνώσεως τοῦ εἴδους τῆς «κατὰ δεύτερον λόγον καλλιτέρας»· ὅτι ὡς ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων ἀτελειῶν, τὸ κατὰ δεύτερον λόγον καλλίτερον εἶδος εἶνε σχεδὸν γενικόν· ὅτι ἔνεκα τῶν λόγων τούτων ἡ περιγραφή τοῦ Τιμαίου ἔχει ὀλιγωτέραν βεβαιότητα ὅταν τὴν παραβάλλομεν πρὸς μερικὰς ἐκ τῶν πλατωνικῶν θεωριῶν, καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν αὐτὴν μοίραν μὲν τὰς περισσοτέρας ἀπὸ αὐτάς.

* * *

Τὴν ἔννοιαν τοῦ Δεχομένου (χώρου) ὁ Πλάτων τὴν παρουσιάζει τὸ πρῶτον ἐξ ἀφορμῆς τῆς κριτικῆς, τὴν ὁποῖαν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν φιλοσόφων τῆς ἰωνικῆς σχολῆς καὶ τῶν ἀτομιστῶν. Ὁ Πλάτων εἶνε εἰς ἀναζήτησιν ἑνὸς δημιουργικοῦ παράγοντος.¹⁾ Αἱ προγενέστεραι σχολαὶ διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸν κόσμον τῆς γενέσεως εἶχον προβάλει τὰ τέσσαρα στοιχεῖα: γῆν, πῦρ, ἀέρα καὶ ὕδωρ. Ἡ ἀποψις τοῦ Πλάτωνος εἶνε ὅτι ἡ ἐξήγησις αὐτὴ δὲν προχωρεῖ ἀρκετὰ καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶνε πράγματι μεταφυσικὴ. Τὰ τέσσαρα στοιχεῖα δὲν εἶνε πραγματικὰ «στοιχεῖα» δὲν εἶνε τελευταῖα· καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια ἀνήκουν εἰς τὸν κόσμον τῆς γενέσεως. Ἔρχονται καὶ παρέρχονται, ἕκαστον ἐξ αὐτῶν μεταβάλλεται εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν ἄλλων. Ὡς ἐκ τούτου στεροῦνται ταυτότητος πρὸς ἑαυτά, διότι δὲν διακρίνονται τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο. Δὲν μᾶς εἶνε δυνατόν νὰ εἴπωμεν δι' αὐτὰ ὅτι εἶνε «τοῦτο» ἢ «ἐκεῖνο» (49 D). Δὲν εἶνε μάλιστα δυνατόν καὶ νὰ τὰ ὀνομάσουμε, διότι μᾶς φεύγουν μόλις προσπαθήσουμε νὰ τὰ καθορίσουμε. Τὸ ὄν ποὺ εἶνε πραγματικὰ παραμένει πάντοτε ταυτὸν πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὡς ἐκ τούτου ποτὲ δὲν μεταβάλλεται. Μὲ μίαν λέξιν, τὰ τέσσαρα στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν πραγματικῶς (50 B)· δὲν εἶνε παρὰ κυμαινό-

1) Διὰ τὴν χρῆσιν ποὺ κάμνω αὐτῆς τῆς φράσεως ἴδε τὸ ἄρθρον μου: Αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Πλάτωνος ἐν Ἀρχ. Φιλοσοφίας ἔτος ΣΤ' τεύχος 4ον σελ. 437.

μενοι τρόποι τοῦ εἶναι. Ἡ ἰωνικὴ σχολὴ ἐθεώρησε κατὰ πλάνην τὰ ἀποτελέσματα ὡς αἰτίας· εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴν λύσιν των, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸ τελικὸν αὐτῶν σημείον ὡς ἀφετηρίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ προχωρήσουμε καὶ νὰ ἀνακαλύψουμε τὰ ἀληθῶς τελευταῖα συστατικὰ στοιχεῖα τῆς πραγματικότητος. Ἐὰν αὐτὰ ποῦ καλοῦμεν στοιχεῖα εἶνε καθορισμοὶ τοῦ ὄντος τότε τί εἶνε ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου εἶνε καθορισμοί;

Καὶ οὕτω ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἡ ἔννοια τοῦ Δεχομένου (τοῦ πλατωνικοῦ χώρου). Τὸ Δεχόμενον εἶνε τὸ ἀφθαρτον ἐκεῖνο πρᾶγμα τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς ὑπόστρωμα διὰ τὰς μεταμορφώσεις τῶν στοιχείων ἀπὸ τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο. Τὸ Δεχόμενον εἶνε μία ὑπόθεσις πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἐξηγηθοῦν τὰ δεδομένα τῆς πείρας—καὶ εἰδικώτερον τὰ γεγονότα τῆς μεταβολῆς καὶ ἀλλοιώσεως. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἔχομεν μίαν περίπτωσιν τῆς μεθόδου τοῦ Πλάτωνος κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος διὰ νὰ ἐπικυρώσῃ μίαν ἔννοιαν συσχετίζει αὐτὴν πρὸς τὸν κόσμον τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως τὸ Δεχόμενον καίτοι προϋποτίθεται ὑπὸ τῆς πείρας, ποτὲ δὲν εὐρίσκεται δεδομένον εἰς τὴν πείραν («μετ' ἀναισθησίας ἀπτόν», 52 B). Δὲν εἶνε κατὰ τὸ δεδομένον, ἀλλὰ γινώσκεται ὡς ἐν ὄνειρον (52 B).

Τὸ Δεχόμενον, ὅπως περιγράφει αὐτὸ ὁ Πλάτων, ἔχει τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα ἑνὸς δημιουργικοῦ παράγοντος. Εἶνε ἀόρατον καὶ ἀνήκει εἰς τὸν νοητὸν κόσμον (καίτοι κατὰ τρόπον ποῦ εἶνε δύσκολα καταληπτὸς· «δυσάλωτότατον» 51 A). Ἐνῶ δὲ ὅλα τὰ πρᾶγματα εἰσέρχονται εἰς αὐτὸ καὶ ἐξέρχονται ἐξ αὐτοῦ, αὐτὸ τοῦτο τὸ Δεχόμενον παραμένει ἀνεπηρέαστον καὶ ποτὲ δὲν ἀλλάζει τὴν φύσιν του. Εἶνε ἀναλλοίωτον καὶ ἄχρονον (50 B, 52 B). Τέλος εἶνε ἡ αἰτία τοῦ κόσμου τῆς γενέσεως.

Δεδομένου ὅτι τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἡ ταυτότης πρὸς ἑαυτὸ εἶνε τὰ γνωρίσματα τοῦ κόσμου τῶν μορφῶν, εἶνε δυνατὸν νὰ ἐγεγυθῆ τὸ ζήτημα μήπως τὸ Δεδομένον εἶνε καὶ αὐτὸ μία μορφή. Θὰ ἦτο προφανῶς σφάλμα τὸ νὰ ἐξαγάγῃ κανεὶς ἓνα τοιοῦτον συμπέρασμα. Τὸ Δεχόμενον ὁμοιάζει πρὸς τὸν κόσμον τῶν μορφῶν κατὰ τοῦτο ὅτι καὶ τὰ δύο ἀντιτίθενται πρὸς τὸν κόσμον τῶν δημιουργημάτων, ἐπειδὴ ἔχουν καὶ τὰ δύο τὸν χαρακτῆρα τῶν δημιουργικῶν παραγόντων. Εἰς

τοῦτο ὅμως ἐξαντλεῖται καὶ ἡ ὁμοιότης των. Κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ καταλαμβάνει διάφορον τάξιν εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῶν δημιουργικῶν παραγόντων.

Ἡ μήπως θὰ εἰποῦμεν ὅτι τὸ Δεχόμενον εἶνε ἡ ὕλη τοῦ Νεύτωνος; Τὸ Δεχόμενον ἀποκαλεῖται χώρος καὶ περιέχει κίνησιν· καθὼς βάσις τοῦ αἰσθητοῦ, τῆς σωματικῆς ἀπόψεως τοῦ κόσμου, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶνε καὶ τι τὸ ὑλικόν. Ὑπὸ στενὴν σημασίαν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὀρίσωμεν τὸ Δεχόμενον ὡς ἐκτεταμένην ὕλην ἐν κινήσει. Εἶνε πρὸς τούτοις παθητικὴ αἰτία· ἔχει τὴν ιδιότητα τῆς ἀδρανείας. Τέλος ἐνεργεῖ κατ' ἀναγκαιότητα καὶ ὄχι τελεολογικῶς.

Μία ἀπόπειρα τοιαύτης ἐρμηνείας τοῦ Δεχομένου θὰ ἦτο ἐντελῶς ἐπιπολαία. Ἡ φυσικὴ ὕλη εἶνε ὠρισμένη, διαιρετὴ, ὠργανωμένη, καὶ ἐνεργεῖ συμφώνως πρὸς αὐστηροὺς καὶ ἀκάμπτους νόμους. Ἡ φυσικὴ ὕλη εἶνε δημιούργημα, δὲν εἶνε δημιουργικὸς παράγων καὶ προέρχεται ἀπὸ τὴν εἴσοδον τοῦ Πέρατος ἐντὸς τοῦ Ἀπείρου. Τόσον ὁ χώρος ὅσον καὶ ἡ κίνησις τῆς φυσικῆς εἶνε σχετικῶς καθωρισμένα, καὶ φέρουν τὴν σφραγίδα τῶν μορφῶν. Τὸ Δεχόμενον εἶνε ἐντελῶς ἀκαθόριστον· δὲν εἶνε συνεπῶς δυνατόν νὰ ἀφομοιώσωμεν αὐτὸ οὔτε πρὸς τὸν χώρον τῆς φυσικῆς, ὁ ὁποῖος εἶνε ἓνα καθωρισμένον σύστημα θέσεων (τόπων), οὔτε πρὸς τὴν κίνησιν, ἡ ὁποία εἶνε ἓνα φαινόμενον δεκτικὸν μετρήσεως. Θὰ εἶνε μᾶλλον ἀνάγκη νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸ Δεχόμενον ὡς τὴν δυναμικὴν μορφήν τῆς ὕλης, καὶ τοῦ χώρου καὶ τῆς κινήσεως τῆς φυσικῆς· ὡς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἅμα δεχθῆ τὴν σφραγίδα ἀπὸ μέρους τῶν ὑποδειγμάτων γίνεται ὕλη, χώρος, κίνησις. Τέλος ἡ ὕλη εἶνε ἔννοια τῆς φυσικῆς καὶ τῆς πείρας, ἐνῶ Δεχόμενον εἶνε ἔννοια μεταφυσική.

Τί εἶνε λοιπὸν τὸ Δεχόμενον; Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο θὰ ἀκολουθήσωμεν μίαν μέθοδον ἡ ὁποία θὰ μᾶς φέρει διὰ διαδοχικῶν προσεγγίσεων πρὸς τὴν ἀπάντησιν.

* * *

Ὁ Πλάτων σημειώνει ὅτι ὁ κόσμος τῆς γενέσεως δὲν εἶνε ἀφ' ἑαυτοῦ του πλήρης καὶ τέλειος. Δὲν τοῦ εἶνε δυνατόν νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν λογικοῦ ὑποκειμένου εἰς μίαν φράσιν· ἀποτελεῖ τὸν εἰδικώτερον

χαρακτηρισμόν κάποιου άλλου πράγματος ἢ μᾶλλον δύο πραγμάτων: ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶνε σχετικός πρὸς ἓνα «ἀπὸ ποῦ» (ὄθεν) καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς ἓνα «ἐντὸς τίνος» (ἐν ᾧ 50 D). Τὸ πρῶτον εἶνε τὸ ἄχρονον ὑπόδειγμα τοῦ ὁποίου τὸ δημιουργήμα εἶνε ὁμοίωμα· τὸ δεύτερον εἶνε τὸ ἄχρονον Δεχόμενον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος γεννᾶται καὶ παρέρχεται. Κατὰ ταῦτα τὸ δημιουργήμα μᾶς ὑποδεικνύει τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς ὑπερκειμένου παράγοντος καὶ ἑνὸς ὑποκειμένου τοιούτου· ὁ πραγματικός κόσμος εἶνε ἡ πραγματοποίησις τῶν μορφῶν εἰς κάποιον μέρος.

I. Τὸ Δεχόμενον λοιπόν, εἶνε κάτι τὸ ὁποῖον περιέχει γεγονότα (δεξαμενή). Τὰ παροδικὰ πράγματα συναντῶνται, συγχωνεύονται καὶ διασκορπίζονται ἐντὸς τοῦ Δεχομένου (50 C). Εἶνε τὸ κοινὸν φόντο διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο μετάβασιν τῶν πραγμάτων· δυνάμει τῆς κοινῆς αὐτῶν σχέσεως ἐντὸς τοῦ Δεχομένου, τὰ γεγονότα εἶνε μέλη μιᾶς οἰκογενείας.¹⁾

Τὸ Δεχόμενον, ὡς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον περιέχει, εἶνε χῶρος—«χώρα»: Περὶ τοῦ χώρου ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ ἄλλοτε μὲν ὡς ἐὰν νὰ ἦτο οὗτος ἓνα καλάθι εἰς τὸ ὁποῖον ῥίπτονται τὰ γεγονότα, καὶ ἄλλοτε πάλιν ὡς περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ τόπου τῆς θέσεως· (δεξαμενή, ἔδρα, τόπος 52 AB), «Λέγομεν ὅτι ὅπωςδήποτε εἶνε ἀναγκαῖον, κάθε τι τὸ ὁποῖον εἶνε νὰ εὑρίσκειται εἰς κάποιον τόπον καὶ νὰ κατέχη κάποιον χῶρον· ὅ,τι δὲ δὲν εἶνε οὔτε εἰς τὴν γῆν οὔτε κάπου εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸ δὲν εἶνε τίποτε». (52 B).

II. Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ Δεχόμενον δὲν εἶνε ἀπλοῦς χῶρος, ἀλλὰ χωροχρόνος. Ἄν καὶ ὑπάρχουν σοβαραὶ ἀντιρρήσεις εἰς μίαν τοιαύτην σύνθεσιν, ἀντιρρήσεις τὰς ὁποίας ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ὁ γράφων ἐπιθυμεῖ νὰ ὑποστηρίξη τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν χωρὶς ὅμως καὶ νὰ θέλῃ νὰ τὴν ἐπιβάλῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην. Ἀλλά, πρῶτον, ποῖαι εἶνε αἱ ἀντιρρήσεις αὐταί; Τὸ Δεχόμενον εἶνε ἄχρονον καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ἡ ἀρχὴ τοῦ χρόνου. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἀντίρρησιν αὐτὴν εἶνε ὅτι ἐδῶ δὲν

1) Σημ. ἴδε καὶ A. N. Whitehead: *Adventures of Ideas*, σελ. 240 ἐπ. ὅπου διὰ μακρῶν ἐκτίθεται ἡ ἄποψις ὅτι τὸ Δεχόμενον εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς σχετικότητος τῶν γεγονότων.

ὑπάρχει ἀντίφασις, ἀλλὰ μόνον κᾶτι τὸ παράδοξον. Αὐτὸς οὗτος ὁ χρόνος δὲν μεταβάλλεται, καὶ δὲν «λαμβάνει χώραν». Ὁ χρόνος εἶνε ἄχρονος. Μία πλέον βασικὴ ἀντίρρησης ἔρχεται εἰς φῶς ὅταν ἐξετάσωμεν τὴν ῥητὴν θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ χρόνου εἰς τὸν Τίμαιον. Ὁ χρόνος περιγράφεται ὡς ἓνα δημιούργημα τὸ ὁποῖον συνεστήθη ταυτοχρόνως μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ οὐρανοῦ (37E)· εἶνε κίνησις ποῦ ἔχει μετρηθῆ καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀνήκει εἰς τὴν κλάσιν τοῦ μικτοῦ. Ἐνῶ ἐξ ἐναντίας, ὁ χώρος εἶνε δημιουργικὸς παράγων, καὶ λογικῶς προγενέστερος τοῦ χρόνου.

Ἡ ἐρμηνεία αὐτῆ τοῦ χρόνου, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὸν χώρον, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ σταθῆ. Κατὰ πρῶτον λόγον τὸ Δεχόμενον δὲν εἶνε χώρος ἐὰν λέγοντες χώρον ἐννοοῦμεν ἓνα σύμπλεγμα ὠρισμένων τόπων. Ἡ ἰδιότης τοῦ καθωρισμένου εἶνε προῖον τῆς ἀποτυπώσεως τῶν μορφῶν ἐπὶ τοῦ Δεχομένου. Τὸ Δεχόμενον δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶνε παρὰ μόνον ἡ δυνατότης ἑνὸς ὠρισμένου χώρου εἰς τὸν ὁποῖον καθωρισμένα πράγματα καταλαμβάνουν ὠρισμένας θέσεις· ὡς τοιοῦτον εἶνε ἡ ἀκαθόριστος ἑκτατότης. Ἐπὶ πλέον, διὰ νὰ εἶνε κατ' ἀρχὴν δυνατὸν νὰ προέλθῃ ὁ χρόνος ἐκ τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ Δεχόμενον μία κατάστασις πραγμάτων τοιαύτη ὥστε ὅταν ἐπιβληθῆ ἐπ' αὐτοῦ τὸ μέτρον νὰ μεταβάλλεται εἰς χρόνον. Αὐτὸ εἶνε ἡ ἀποψις τῆς ἀλλοιώσεως, τῆς γυμνῆς παροδικότητος. Τὰ πράγματα παρουσιάζονται ὡς ἐὰν τὸ Δεχόμενον νὰ περιελάμβανε μέσα του δυνάμει ὄχι μόνον τὸν χώρον ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τὸν χρόνον. Ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Δεχομένου (51 A) καὶ τὸ χαρακτηριστικὸν ὡς κατάλληλον νὰ δέχεται «πολλάκις» καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἑκτασιν ὁμοιώματα τῶν νοητῶν πραγμάτων. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο βλέπομεν ἓνα διττὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Δεχομένου· ἐμφανίζεται δηλονότι ὡς κᾶτι ποῦ ἔχει ἑκτασιν τόσον κατὰ χρόνον ὅσον καὶ κατὰ χώρον. Ἀποτελεῖ τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον τὰ πράγματα διαδέχονται τὸ ἓν τὸ ἄλλο, καὶ τὸν λόγον ἕνεκα τοῦ ὁποῖου εἶνε ἐκτεταμένα. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην τὸ Δεχόμενον εἶνε ἓνα χωρο-χρονικὸν συνεχές· ὁ χρόνος περιλαμβάνεται εἰς αὐτὸ ἐπειδὴ τὸ Δεχόμενον εἶνε ὁ παράγων τῆς ῥοῆς.

Ἐναντίον τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς παραμένει τὸ γεγονός ὅτι ὁ Πλά-

των ποτὲ δὲν ταυτίζει ῥητῶς τὸν χρόνον πρὸς τὸ Δεχόμενον.

III. Μία τρίτη προσέγγισις πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ Δεχομένου εἶνε ὅτι ἀποτελεῖ τοῦτο κᾶτι πού πρόκειται νὰ καθορισθῇ. Ὁ W. E. Johnson (Logic, Τομ. I. κεφ. VI.) κατέστησε γενικῶς γνωστὰς τὰς δύο ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλας ἐννοίας τοῦ δυναμένου νὰ καθορισθῇ καὶ τοῦ καθωρισμένου· παράδειγμα τῆς πρώτης ἀποτελεῖ ἡ ἐννοια χρῶμα, τῆς δευτέρας ἡ ἐννοια λευκός. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψιν πού ὑποστηρίζομεν λέγομεν ὅτι τὸ Δεχόμενον εἶνε τὸ δυνάμενον νὰ καθορισθῇ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὁποῖον αἱ μορφαὶ εἶνε τὰ καθωρισμένα.¹⁾ Ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Δεχομένου ὡς μήτρας («ἐκμαγείου») ἡ ὁποία κινεῖται καὶ διασχηματίζεται ὑπὸ τῶν εἰς αὐτὴν εἰσερχομένων μορφῶν (50 C). Τὸ Δεχόμενον «δέχεται τὰς μορφὰς τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρος» (52 D), ἢ τὴν ἀποτύπωσιν τῶν μορφῶν. Καὶ συναναφορικῶς λέγομεν ὅτι, τὰ πραγματικὰ στοιχεῖα καὶ ὁ κόσμος τῆς γενέσεως, ἐν γένει, εἶνε καθορισμοὶ τοῦ Δεδομένου. Οὕτω, ὁ Πλάτων ἐπιμένει νὰ λέγῃ ὅτι τὰ στοιχεῖα δὲν εἶνε «τοῦτο» ἢ «ἐκεῖνο» ἀλλὰ μόνον «τοιοῦτον» τι (49 D). Τὸ πραγματικὸν πῦρ δὲν εἶνε πρᾶγμα τι ἀλλὰ τὸ Δεχόμενον ὡς πεπυρωμένον, τὸ δὲ ὕδωρ εἶνε τὸ Δεχόμενον εἰς ὑγρὰν κατάστασιν («ὑγρὰνθὲν» 51 B).

Εἰς τὸ σημεῖον πού ἐφθάσαμεν εἶνε ἀνάγκη νὰ φαντασθῶμεν τὸν χῶρον ὅχι πλέον ὡς κᾶτι πού περιέχει ἀλλ' ὡς κᾶτι τὸ συνεχὲς τὸ ὁποῖον, ὅταν καταταμηθῇ συμφώνως πρὸς τὰς διαφόρους ιδεώδεις μορφὰς καὶ τὰ στερεά, θὰ γεννήσῃ τὰ στοιχεῖα. Κατὰ ταῦτα, γῆ, πῦρ κλπ. δὲν εἶνε παρὰ διάφοροι διαμορφώσεις τοῦ χῶρου (ἢ τοῦ χωροχρόνου). Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως αὐτὴν ἡ ἰδέα τοῦ χῶρου θὰ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ὑπὸ τῆς ἰδέας τοῦ ὑποστρώματος, ἢ τῆς ὕλης ὑπὸ τὴν ἐννοίαν αὐτῆς κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην. Ὁ Πλάτων καταβάλλει προσπαθείας διὰ νὰ διασαφηνίσῃ τὴν σχέσιν τοῦ Δεχομένου πρὸς τὰ στοιχεῖα καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεταχειρίζεται ὡς παράδειγμα τὴν σχέσιν τοῦ χρυσοῦ ὡς μετάλλου πρὸς τὰ διάφορα ἐκ χρυσοῦ ἀντικείμενα, καὶ τὴν σχέσιν τῆς ὑγρᾶς οὐσίας πρὸς τὰς διαφόρους ἀλειφὰς πού κατασκευάζονται μὲ αὐτὴν ὡς βάσιν (50 A, E).

1) Τὴν ἀποψιν ταύτην θεωροῦμεν ἐντελῶς προσωρινήν (ἴδε κατωτέρω).

Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς τὸ Δεχόμενον φαίνεται ὅτι εἶνε ὄχι κᾶτι τὸ κενόν, ἀλλὰ ὑλικὸν διὰ τὴν κατασκευὴν πραγματικῶν ἀντικειμένων. Ἴσως ἡ ἔννοια τῆς ὕλης νὰ μὴ εἶνε τόσο διάφορος τῆς ἔννοιᾶς ἑνὸς περιέχοντος ὅσον φαίνεται ὅτι εἶνε. Ὅταν λέγομεν ὅτι κᾶτι τι περιλαμβάνεται—ἐν—ἐαυτῷ, εἶνε δυνατόν νὰ ἐννοοῦμεν ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὑπόστρωμα.

Ἡ ἔννοια τῆς ὕλης εἶνε δυνατόν νὰ εὐρυνθῇ καὶ νὰ σημαίῃ τὴν πραγματικότητα ἐν γένει. Ἐφ' ἑνὸς μὲν, ἐν σχέσει πρὸς τὸν κόσμον τῆς γενέσεως, τὸ Δεχόμενον εἶνε τὸ ὑπόστρωμα, ἄμορφον καὶ διαρκῶς δεχόμενον μορφᾶς· ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν, εἶνε ὁ παράγων τῆς ἀσχηματίστου πραγματικότητος. Τὸ ζήτημα εἶνε διατὶ κατ' ἀρχὴν νὰ ὑπάρχουν τὰ πράγματα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς καθαρὰς μορφὰς ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν σωματίσιν τῶν μορφῶν. Τὸ Δεχόμενον ἀποτελεῖ τὸν λόγον τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς ἰδέας εἰς τὴν πραγματικότητα· παρέχει τὴν ὕλην εἰς τὰς ἰδέας καὶ καθιστᾷ οὕτω δυνατόν τὸν κόσμον τῶν συγκεκριμένων περιπτώσεων. Τὸ Δεχόμενον, ὡς ὕλη, εἶνε τὸ «τόδε» εἰς τὸν κόσμον τῆς γενέσεως τοῦ ὁποίου αἱ μορφαὶ ἀποτελοῦν τὸ «τί»· εἶνε ἡ ὑποκειμένη ἀποψις τῶν πραγμάτων, ἐνῶ αἱ ἰδέαι ἀποτελοῦν τὴν ὑπερκειμένην ἀποψιν· εἶνε ἡ «ἔδρα» καὶ τὸ ὑποκείμενον πάσης διανοήσεως.

Αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Πλάτων ὅταν ὁμιλεῖ περὶ τῆς «ἀνάγκης». Ὁ Πλάτων μεταχειρίζεται τὴν λέξιν αὐτὴν κατὰ τρόπον διαφορούμενον: ἄλλοτε μὲν διὰ νὰ σημάνῃ λογικὴν συνέπειαν (53 D), ἄλλοτε πάλιν μηχανικὴν αἰτιότητα, καὶ τέλος διὰ νὰ σημάνῃ τὴν ὑλικὴν βίαν, δηλαδή τὴν πραγματικὴν κατάστασιν. Κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν σημασίαν ἡ ἀνάγκη εἶνε ὁ ἄλογος παράγων εἰς τὴν φύσιν: αὐτὰ εἶνε τὰ πράγματα καὶ ἔτσι πρέπει νὰ τὰ πάρωμε. Γεγονὸς εἶνε ἐκεῖνο ποὺ εὐρίσκομεν καὶ ποὺ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ δεχθοῦμε. Εἰς τὴν ἀνθρώπινην φύσιν, ἡ ἀνάγκη ἀναφαίνεται εἰς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ Πλάτων ἀποκαλεῖ τὴν θνητὴν ψυχὴν. Ἐνῶ αἱ λογικαὶ μας πράξεις εἶνε καθωρισμένοι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας, αἱ ὁρμαὶ μας, τοῦναντίον, μᾶς ἐπιβάλλονται. Δὲν ἐκλέγομεν τὰ πάθη μας, τὰ εὐρίσκομεν· εἶνε «δεδομένα». Γενικῶς εἰς τὸν κόσμον, βλέπομεν ἀπλῶς ὅτι τὰ πράγματα

συμβαίνουν χωρίς καμμίαν αναφορὰν πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ βελτίστου. Ἐπίσης ἡ ἀνάγκη εἶνε τὸ γεγονὸς τῆς ἄ-λόγου πολλότητος. Ἡ πληθὺς τῶν πραγμάτων δὲν εἶνε νοητὴ ἀφοῦ δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς ἓνα πλῆθος μορφῶν εἶνε ἓνα ξηρὸν γεγονός.

Κατὰ ταῦτα τὸ Δεχόμενον, θεωρούμενον ὡς ἐκεῖνο ποῦ εἶνε δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, εἶνε πρῶτον χωρο-χρονικὴ ἔκτασις· δεῦτερον ὕλη· τρίτον εἶνε κίνησις ἢ ψυχὴ. Ὁ Πλάτων λέγει περὶ τοῦ Δεχομένου ὅτι εἶνε γεαῖτο ἀπὸ «δυνάμεις» (52 E) αἱ ὁποῖαι δὲν εἶνε οὔτε ὅμοιαι οὔτε ἰσορροπημένα· εἰς τὸ Δεχόμενον ἢ κίνησις εἶνε κατὰ τύχην, χωρίς σκοπὸν, ἀκανόνιστος, ἀπροσδιόριστος. Ἐπάνω εἰς τὴν τοιαύτην κίνησιν ὁ θεὸς ἐπιπροσθέτει τάξιν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ οὕτω δημιουργεῖ τὴν ὀρθοκίνητην κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων, τῶν ζώντων πραγμάτων, αὐτοῦ τοῦ χρόνου.

Ἡ ἀκανόνιστος κίνησις εἶνε εἰς τὰ πράγματα ὁ παράγων τῆς παροδικότητος. Κατὰ τὸν Πλάτωνα τὰ αἰσθητὰ πράγματα εἶνε προωρισμένα νὰ φθαροῦν· ἔχουν ἤδη ἐπάνω τους τὴν σφραγίδα τοῦ θανάτου. «Διὰ κάθε πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη εἶνε ἤδη προκαθορισμένη ἢ διάλυσις» (Πολιτ. 546 A). Καὶ αὕτη ἀκόμη ἡ πολιτεία τῶν σοφῶν ὑποκύπτει ἐν τέλει εἰς ἄλλην ὀλιγώτερον καλὴν πολιτείαν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρις ὅτου κατέλθῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς τυραννικῆς πολιτείας. Τίποτε, ὅσονδῆποτε καλὸν καὶ ἄν εἶνε, δὲν κατορθώνει νὰ διαφύγῃ τὴν καταστροφὴν, εἴτε πρόκειται περὶ ἐσωτερικοῦ τινος προτερήματος τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε περὶ κάποιας τάξεως ποῦ ἐπεβλήθη εἰς τὴν Φύσιν. Ἡ καθυπόταξις τῶν ὁρμῶν ἀπὸ μέρους τοῦ λογικοῦ εἶνε ἔργον τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν συμπληροῦται καὶ ποτὲ δὲν εἶνε ἀσφαλές· εἰς κάθε στιγμὴν ἡ ἀγρία καὶ πηγαία δύναμις τοῦ πάθους εἶνε δυνατόν νὰ ξεσπάσῃ καὶ νὰ παρασύρῃ ὅλας μας τὰς καλὰς προθέσεις καὶ διαθέσεις. Κατὰ ταῦτα ὁ χαρακτήρ εἶνε πολὺ ἐπισφαλές οἰκοδόμημα. Οἱ ἀνθρώπινοι θεσμοὶ εἶνε συλλογικαὶ συνήθειαι καὶ ἀρεταί· εἶνε καὶ αὐτοὶ κάτι τὸ μικτόν· προέρχονται ἐκ τῆς ἐπιβολῆς τῆς τάξεως ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. Καὶ αὐτοὶ ἐπίσης ὑπόκεινται εἰς ἀναπόφευκτον φθορὰν διότι εἶνε κατασκευασμένοι ἀπὸ ἓνα ὑλικὸν τὸ ὁποῖον εἶνε ἀθεραπεύτως ἀκαθόριστον. Καὶ οὕτω ὁ Πλάτων ὅσον περισσότερον εἶχε συνείδησιν ὅτι κάτι τι σάπηο ὑπῆρχεν

εἰς τὰ πράγματα, τόσον ἐζήτει νὰ διαφύγη ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον. Ὅμοίως, καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι προσαρμογαὶ εἰς τὸν κόσμον τῶν ἀντικειμένων, τὰς ὁποίας σήμερον τὰς ὀνομάζομεν νόμους τῆς φύσεως, καὶ αὐταὶ θὰ παρέλθουν ἀφοῦ εἶνε καὶ αὐταὶ γεγεννημένα. Τὸ Δεχόμενον ὑποστηρίζει καὶ διεκδικεῖ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ τοῦ ἀκαθόριστου ἐναντίον τοῦ Δημιουργοῦ ὁ ὅποιος τοῦ ἐπιβάλλει τὰς μορφὰς καὶ οὕτω διαρκῶς τὸν νικᾷ διὰ τῆς μεθόδου τῆς παθητικῆς ἀντιστάσεως.

Τὸ Δεχόμενον δὲν εἶνε μόνον ὁ παράγων τῆς φθορᾶς ἀλλ' εἶνε ἐπίσης καὶ ἀρχὴ τῆς γεννήσεως τοῦ νέου. Ἔχομεν τὴν πάροδον τῶν πραγμάτων καὶ τὴν γένεσιν αὐτῶν. Εἰς τὸν δημοκρατικὸν ἀνθρώπον, εἰς τὴν ἔμφυτον ὁρμὴν, ὑπάρχει μία ἀνησυχία· εἶνε ἡ κόπωση ἀπὸ τὰ παλαιὰ πράγματα, καὶ ἡ ἐπιθυμία μιᾶς ἀλλαγῆς πρὸς νέα τοιαῦτα μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ εἶνε νέα. Τὸ Δεχόμενον ἀποτυνάσσει τὰς παλαιὰς μορφὰς καὶ κινεῖται πρὸς ἄλλας τοιαύτας. Τὸ Δεχόμενον εἶνε ταυτοχρόνως καὶ καταστρεπτικότης καὶ δημιουργικότης—εἶνε ἡ φάσις τῆς παροδικότητος.

Ὁ λανθάνων χρόνος εἰς τὸ Δεχόμενον περὶ τοῦ ὁποίου ἐκάμομεν ἤδη λόγον, εἶνε ἀκριβῶς τὸ γεγονὸς τῆς ἀκανονίστου μεταβολῆς, τῆς φθορᾶς καὶ τῆς γενέσεως, τὸ ὁποῖον ὅταν ἀποκτήσει τάξιν μετατρέπεται εἰς ἐμπειρικὸν χρόνον. Ὑπάρχει κᾶτι τὸ διαφορούμενον εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου. Ἐὰν ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὴν ἀλλοίωσιν ἢ ὁποία εἶνε δεκτικὴ μετρήσεως, τότε θὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ὁ χρόνος ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὸν Θεόν, μαζί μὲ τὸν κόσμον. Ἐὰν λέγοντες χρόνον ἐννοοῦμεν τὴν ἀκαθόριστον ῥυθὴν ὁ χρόνος εἶνε ἐντὸς τοῦ Δεχομένου, εἶνε πρωταρχικὸν γεγονός.

Μὲ μίαν λέξιν, τὸ Δεχόμενον εἶνε ὁ παράγων τῆς ἐνεργητικότητος· καὶ ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Δεχόμενον ἔλκει ἡ φύσις τὸν πομπικόν της χαρακτῆρα.

Τὸ Δεχόμενον καθὸ τόπος δυνάμεων καὶ κινήσεων εἶνε μία ψυχὴ. Ἀπὸ πολλὰ χωρία γνωρίζομεν ὅτι ὁ Πλάτων ὀρίζει τὴν ψυχὴν ὡς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας. Εἰς τοὺς Νόμους (897 ἐπ.) δμιλεῖ περὶ ψυχῆς ἐστερημένης λογισμοῦ (μ ο ν ω θ ε ἷ σ α φ ρ ο ν ἤ σ ε ω ς) ἢ ὁποία κινεῖται «μανικῶς καὶ ἀτάκτως». Νομίζομεν ὅτι εἶνε ὀρθὸν νὰ ταυτίσωμεν τὴν ἀλόγιστον ψυχὴν πρὸς τὴν «πλανωμένην» αἰτίαν τοῦ Τί-

μαίου (48A). Εἰς τὸ Συμπόσιον (207E, ἐπ.) ὁ Πλάτων περιγράφει τὴν ψυχὴν ὡς καὶ τὸ ὁποῖον διαρκῶς μεταβάλλεται· ὡς καὶ εἰς τὸ ὁποῖον δὲν παραμένουν οὔτε ἰδέαι, οὔτε ἀναμνήσεις, οὔτε γνῶσεις, καὶ ὅπου τὸ παρὸν ἀντοκαθίσταται ὑπὸ τοῦ νέου. Αὐτὸ εἶνε τὸ ἐμπειρικὸν ἐγώ· εἶνε ἡ ψυχὴ ὅπως ἔχει ἐμπλακῆ εἰς τὴν ὄσῃν, ὅπως προέρχεται ἀπὸ τὸ Δεχόμενον.

Εἶνε ἀλήθεια ὅτι εἰς τὸν Φαίδωνα ὁ Πλάτων τοποθετεῖ τὴν ψυχὴν εἰς τὸν κόσμον τῶν θείων πραγμάτων· ἐκεῖ ὅμως ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ ἄλλου τύπον ψυχῆς, δηλαδὴ τὸ λογικόν, τὸ ὁποῖον εἶνε μία ἐνεργὸς αἰτία. Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λησμονοῦμε τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐννοια τῆς διαβαθμίσεως εἶνε διάχυτος εἰς ὅλας τὰς σκέψεις τοῦ Πλάτωνος. Ὑπάρχουν διάφορα ἐπίπεδα ψυχῶν ὅπως ὑπάρχουν διάφορα ἐπίπεδα ἀπὸ οἷονδήποτε ἄλλο πρᾶγμα· ἔχομεν «λόγον, ψυχὴν, ζωὴν, κίνησιν» (Σοφιστής 248 E). Ἡ ἰδιότροπος αἰτία εἰς τὸ Δεχόμενον ἀνήκει εἰς τὸ κατώτατον ἐπίπεδον τῆς σειρᾶς αὐτῆς. Εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, τὸ ἐπίπεδον αὐτὸ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν θνητὴν ψυχὴν, τουτέστιν ἀπὸ τὴν φύσιν μας ποὺ εἶνε ἐμπαθής, ἀσταθής, ἀτίθαστος καὶ εὐεπηρέαστος.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ὁ Πλάτων παρομοιάζει τὸ Δεχόμενον πρὸς μίαν μητέρα (50 D), δηλαδὴ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς ἡ ὁποία, ὅταν γονιμοποιηθῆ ὑπὸ τῶν μορφῶν—τουτέστιν ὅταν συνδεθῆ πρὸς ἓνα σκοπὸν—καταλήγει εἰς ζῶν πλάσμα. Οὕτω τὸ Δεχόμενον φαίνεται νὰ ἀποτελῆ τὴν ζωτικὴν δύναμιν εἰς ὅλα τὰ πρᾶγματα, δύναμιν παθητικὴν μὲν ὅπως εἶνε ἡ ἀρχὴ παντὸς θήλεος, πιθανὸν ἀσυνείδητον, ἀσφαλῶς ὅμως ἄλογον· ἀνεξάντλητον εἰς τὴν δημιουργικὴν τῆς ἰκανότητα ἀφοῦ, ἐνῶ ὅλα τὰ πλάσματα ἔρχονται καὶ παρέρχονται, αὐτὴ μένει· ἀλλὰ μ' ὅλα ταῦτα ἀδρανῆ διότι γίνεται δημιουργικὴ μόνον ὅταν ὑποκινεῖται ὑπὸ τῶν μορφῶν. Τὸ Δεχόμενον εἶνε ἡ δυναμικότης τὸσον τῆς ζωῆς καὶ τῆς διανοίας ὅσον καὶ τοῦ χώρου καὶ τῆς ὕλης. Ὅπως γνωρίζομεν ἀπὸ πολλὰ χωρία ἡ φύσις, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἶνε ὃν ἔμψυχον: Ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὕλη δὲν εἶνε χωριστὰ πρᾶγματα. Τὸ Δεχόμενον, καθ' ὅσον συμμετέχει καὶ αὐτὸ εἰς τὴν φύσιν, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ζώσης ὕλης.

Συνοψίζοντες τὰ ἀνωτέρω ἐπαναλαμβάνομεν τὸ ὅτι Δεχόμενον (ἐρ-

μηνευόμενον ὡς τὸ δυνάμενον νὰ καθορισθῆ) εἶνε ἐκτατικότης, ὕλη, ψυχὴ. Ἐὰν ἐρωτήσῃ κανεὶς ποίαν σχέσιν ἔχει ἡ ὕλη κατὰ τὸν Ἄριστοτέλην πρὸς τὸ Δεχόμενον τοῦ Πλάτωνος, ἢ ἀπάντησις πού θὰ τοῦ δώσωμεν εἶνε ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Πλάτωνος εἶνε ἡ πλουσιωτέρα, διότι ὁ Ἄριστοτέλης δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἀπομονώσῃ μίαν ἐκ τῶν ἀπόψεων τοῦ Δεχομένου (ἴσως μάλιστα τὴν ὀλιγώτερον σπουδαίαν) καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν περισσοτέραν ἔμφρασιν εἰς βάρος τῶν λοιπῶν. Πῶς ὁμοίως αἱ τρεῖς αὗται ἀπόψεις συμπέτουν εἰς τὸ Δεχόμενον, αὐτὸ εἶνε ἄλλο καὶ δύσκολον πρόβλημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ συζήτησις πού θὰ ἀκολουθήσῃ ἐνδεχόμενον νὰ ῥίψῃ ἢ καὶ νὰ μὴ ῥίψῃ φῶς. Θὰ ἦτο ἴσως δυνατὸν δοκιμαστικῶς νὰ συμπεράνωμεν (πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πηγαίνει πολὺ πέραν τῶν ὄσων ὁ Πλάτων εἶπεν ἢ ἴσως καὶ ἐσκέφθη) ὅτι τὸ Δεχόμενον ἔχει μίαν στατικὴν καὶ μίαν δυναμικὴν φάσιν. Ἡ πρώτη εἶνε ἡ ὕλη καὶ φανερόν ἐστι τὴν σχέσιν τοῦ Δεχομένου πρὸς τὰς ἰδεώδεις μορφάς· ἡ δευτέρα εἶνε ἡ ψυχὴ, καὶ ἐκφράζει τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον τοῦ ἰδεώδους λόγου. Καὶ τοῦτο διότι ὁ κόσμος τῶν πραγμάτων—τοῦ ὁποίου τὸ Δεχόμενον ἀποτελεῖ μίαν ἐξήγησιν—ἔχει διττὴν ὄψιν. Κατὰ πρῶτον λόγον τὰ πράγματα εἶνε πραγματικότητες: εἶνε ἐδῶ, ἀπὸ μιᾶς ὁρισμένης ἀπόψεως ἀποτελοῦν πλήρη καὶ αὐτοτελῆ κομμάτια ὑπάρξεως πού εἶνε διὰ μιᾶς δεδομένα: αὐτὸς εἶνε ὁ χαρακτῆρ τῶν ὡς ὕλης. Κατὰ δεύτερον λόγον παρουσιάζουν μίαν ὄψιν ἀτελείας· εὐρίσκονται εἰς κίνησιν καταγινόμενα νὰ φθάσουν τὴν πληρότητα. Αὕτη εἶνε ἡ ἀποψὶς τῶν ὡς ψυχῆς: εἶνε ὁ Ἔρως. Ἐχομεν λοιπὸν οὕτω καὶ τὰ δύο: τὸ δεδομένον καὶ τὴν παροδικότητα, τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν κίνησιν, τὴν ὕλην καὶ τὴν ψυχὴν. Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν ἡ ἐκτατικότης θὰ ἦτο ἡ ἀποψὶς τῆς ἀ-λόγου πολλότητος, ἢ ἀποψὶς τῆς ἀπολύτου πληθύος εἰς τὰ πράγματα (50 D). Αἱ μορφαὶ εἶνε ἀπλαῖ (Φαίδων 80 C), ὁ χωροχρόνος ὁμοίως εἶνε διαιρετός. Ἀνεφέραμεν ἤδη ἄνωτέρω (σελ. 229) τὸ χωρίον ἐκεῖνο τοῦ Τιμαίου (51 A) εἰς τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι τὸ «Δεχόμενον εἶνε κατάλληλον διὰ νὰ δέχεται πολλάκις καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐκτασιν ὁμοιώματα τῶν νοητῶν πραγμάτων». Εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον ἔχομεν τὸ γεγονός ὅτι μίᾳ καὶ ἡ αὕτη μορφή ἐπαναλαμβάνεται εἰς πολλὰς περιπτώσεις, εἴτε καὶ συγχρόνως. Οὕτω, ὑπάρχει μόνον

μία μορφή «άνθρωπος», αλλά υπάρχουν πολλοί καθ' ἑκαστον ἄνθρωπον, οἱ ὅποιοι εἴτε ἐμφανίζονται εἰς διαδοχικὰς γενεὰς διὰ μέσου τοῦ χρόνου, ἢ, εἰάν παρουσιασθῶν κατά τὸν αὐτὸν χρόνον, καταλαμβάνουν διάφορα τμήματα τοῦ χώρου. Ἡ ἐκτατότης τόσον κατά χώρον ὅσον καὶ κατά χρόνον, ἀποτελεῖ τὸ δυνατόν τῆς ἐπαναλήψεως τῶν μορφῶν· τὸ δὲ Δεχόμενον εἶνε ὁ παράγων τῶν «πολλῶν», τῆς ἀπolutου πληθῆος εἰς τὸν συγκεκριμένον κόσμον.

* * *

Ἔως τώρα ἐμελετήσαμεν τὸ Δεχόμενον κατά τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον τῆς δόξης, ὡς γενεσιουργὸν αἰτίαν τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων. Ἦδη θὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ κατά τὴν ἀντίθεσιν του πρὸς τὸν κόσμον τῶν μορφῶν. Ἐλπίζομεν οὕτω νὰ φθάσωμεν μέχρι τῆς ἀφηρημένης αὐτοῦ φύσεως [καὶ ἴσως νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῆς νέας αὐτῆς ἐρεύνης τὰς ἀπόψεις τὰς ὁποίας ἤδη ἐσημειώσαμεν.

IV. Τὸ Δεχόμενον εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀκαθοριστίας ἀκριβῶς ὅπως αἱ μορφαὶ εἶνε ἡ ἀρχὴ τοῦ καθορισμοῦ. (Ἐδῶ ἀντιμετωπίζομεν τὸ παράδοξον ὅτι ἀποδίδεται εἰς τὸ Δεχόμενον φύσις πάντοτε ταυτὴ πρὸς ἑαυτὴν (50B). Εἶνε φανερόν, ὅτι μίαν τοιαύτην ἀμετάβλητον φύσιν τὴν ἔχει μόνον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι παραμένει πάντοτε ἀκαθόριστον, καὶ διατηρεῖ τὴν ιδιότητά του ταύτην ἐναντίον οἰασδήποτε καταπατήσεως ἀπὸ μέρους τῶν μορφῶν).

Ὁ ὁρισμὸς ποὺ δίδεται εἰς τὸ Δεχόμενον εἶνε συγχρόνως καὶ ἀρνητικὸς καὶ θετικὸς· εἶνε ἡ ἀπουσία πάσης οἰασδήποτε μορφῆς, εἶνε καὶ ἡ δυνατότης ὅλων τῶν μορφῶν (50A, 52A)· πλήρης ἔλλειψις καθορισμοῦ καὶ τελεία καθολικότης. Ἡ μία ἀποψις ὑπάρχει διὰ τῆς ἄλλης. Τὸ Δεχόμενον ἢμπορεῖ νὰ εἶνε καθολικὸν μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι δὲν ἔχει ἰδίαν μορφήν ἢ ὁποία νὰ ἀποτελεῖ ἐμπόδιον· οὕτω εἶνε ἐστερημένον οἰασδήποτε μορφῆς («ἀμορφον») (514)· καὶ ἀντιστρόφως, ἀφοῦ εἶνε ἀκαθόριστον, δὲν τοῦ εἶνε δυνατόν νὰ προσκολληθῇ ὁριστικῶς εἰς οἰανδήποτε μορφήν· ἐξ οὗ καὶ εἶνε δεκτικὸν τῶν πάντων («πανδεχὲς» 51 B).

Εἰς τὴν σχέσιν ἀμοιβαιότητος, ἢ ὁποία ὑπάρχει μεταξὺ Παραδείγματος καὶ Δεχομένου, τὸ πρῶτον λειτουργεῖ ὡς ἐνεργὸς αἰτία, τὸ δευ-